

ANIVERSĂRI DISPUTATE ALE REVOLUȚIEI PAȘOPTISTE (1859–1866)

Mihai Chiper

“We commemorate, thus we exist”,¹ susține titlul unei cărți recent publicate de către istoricul german Jos Perry. Dar cine pot fi acești “noi” în diferite perioade istorice și în ce fel există ei? Prin comparație cu cine, în ce fel de competiție sunt angrenați și purtătorii căror mesaje devin?

Pentru actorii unei revoluții cum a fost cea de la 1848, aniversările erau, într-adevăr, o problemă de existență, dovada că nu și-au părăsit ideile și, în egală măsură, că mai au ceva de spus. Aniversările au determinat poziția contemporanilor în acel timp, au dezvăluit ceea ce este important pentru ei, care moștenire o apreciau și ce valori doreau să păstreze pentru viitor. Revoluția, un eveniment trăit de grupuri concurente de orientări conservatoare și liberale, a fost recunoscută ca atare, și, deopotrivă, unii și alții au încercat să-și impună propria versiune asupra evenimentelor.

Aniversările au contribuit și la diseminarea informației despre revoluție, au ajutat la integrarea ei într-o conștiință istorică și, de asemenea, la crearea unor mituri, evaluând evenimentele în categorii morale, care au constituit bazele pentru ideologie și politică. Pentru România modernă, 1848 a fost un cap de pod în dezbaterile și în crearea unei culturi politice. Astfel, aniversările au devenit o extindere, o complicată producție a intereselor politice pentru diferite grupuri aflate în competiție.

Înfrângerea revoluției de la 1848 în Muntenia s-a concretizat imediat prin străduința noului regim de a anula în plan legislativ măsurile guvernului revoluționar, de a combate propagandistic ideile revoluționare și a șterge orice fel de urme care să aducă aminte în vreun fel laudativ de evenimentele petrecute între 9 iunie-13 septembrie 1848. Încă de la 30 septembrie 1848, consulul francez Hory comunica la Paris observațiile sale potrivit cărora “guvernul actual caută prin toate mijloacele să ștergă orice urmă a actelor și până chiar și amintirea epocii insurecționale”.² La începutul lunii octombrie, comisarul turc Fuad Efendi îi mărturisea caimacamului C. Cantacuzino că “majestatea sa imperială sultanul mi-a recomandat în mod special să șterg orice urmă a revoluției”.³

Confiscarea și distrugerea tuturor publicațiilor guvernului revoluționar, dar și îndepărtarea agenților memoriei realizată prin epurarea aparatului de stat, a administrației, justiției, conducerile masive din învățământ,⁴ nu au fost rezultatele numai ale

¹ Jos Perry, *Wij herdenken, dus wij bestaan*, Nijmegen, SUN, 1991; apud Charlotte Tacke, *1848. Memory and Oblivion in Europe*, Bruxelles, Presses Interuniversitaires Européennes, 2000, p. 65.

² *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, t. IV, București, 1903, p. 610.

³ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, t. V, București, 1903, p. 93.

⁴ Radu Tomoiagă, *Concepțiile conservatoare legitimiste de la 1848 în Țara Românească*, în *Personalități și tendințe în perioada pașoptistă*, București, Editura Minerva, 1976, p. 229.

presiunilor externe, ele fiind susținute și de o teoretizare autohtonă, cum ar fi cea a lui Dimitrie Gr. Ghica (beizadea Mitică, 1816-1897)⁵. Acestea ar fi auspiciile sub care începe și se desfășoară în primele luni domnia lui Barbu Știrbei, în fapt o operațiune amplă și sistematică de a anihila moștenirea evenimentelor revoluționare.

Chiar și la nouă luni după instaurare, la 11 iunie 1849, noul regim continuă să guverneze cu temerea că revoluția s-ar putea oricând declanșa. Așa se face că, printr-un ordin confidențial, caimacamul C. Cantacuzino îi solicita cărmuitorului de Romani să ia toate măsurile de siguranță pentru a preîntâmpina tulburări cu ocazia aniversării unui an de la revoluție.⁶ Anticiparea posibilelor tulburări nu era absolut neîntemeiată. Se cunoșteau foarte bine fervoarea comemorativă și festivitățile publice care au acompaniat și susținut propagandistic mișcările revoluționare europene. Însă, principalii agenți ai memoriei revoluției muntene de la 1848 se aflau prea departe și în poziții care nu le permiteau reeditarea momentului.

Exilați, foștii revoluționari munteni cultivă atent și sârguincioși amintirea revoluției de la 1848, conturând în linii precise politicile memoriei. Ei se aflau în aceeași poziție ca a revoluționarilor francezi, maghiari, belgieni, interesați să facă din *lobby*-ul diplomatic și prilejurile comemorative un pretext pentru dezbateri. Asemenea evenimente serveau pentru a promova un mit fondator al evenimentelor politice, o poveste despre originile și țelurile sale în stare să definească în fața evenimentelor competitive, să ofere o versiune unificatoare și să stabilească legitimitatea manifestărilor.⁷

Diferite manifestări au avut loc la Paris în cercul exilaților români în 1850, dar mai cu seamă în 1851, sub forma banchetelor democratice.⁸ Ele sunt modelate după exemplul francez și “prescriu un mod de sociabilitate republicană”. Banchetele democratice devin un ritual politic și sunt convocate cu două scopuri: să țină viu spiritul *amis du droit* de a transforma societatea și a comemora Revoluția din februarie.⁹ Ele sunt, în același timp, singurele festivități cu caracter public care celebrează revoluția de la 1848.

Banchetul din 1851 este o afacere îndelung organizată de exilații munteni. “Ne-am adunat vreo 40 de români la Montmorency, ca să serbăm aniversarea revoluției. Ziua și locul erau sfinte (Montmorency, lângă Paris, unde se află Ermitajele, unde a locuit J.J. Rousseau), dar banchetul fu icoana poziției noastre, nu zic acelei actuale, ci acelea de la '48”, scrie C.A. Rosetti pe 29 iunie 1851 în *Note intime* (1844-1859). Ele au avut un caracter inevitabil propagandistic și de reîntrunire a revoluționarilor scindați în grupuri diferite. Rezultatul unei astfel de întâlniri, așa cum este povestit de C.A. Rosetti, pare mai degrabă grotesc decât eficace pentru acțiunea revoluționarilor.¹⁰ Era doar preambulul timid al neînțelegerilor care vor sfâșia emigrația în grupuri concurente, dornice să-și impună versiunea și semnificația asupra evenimentelor, în fapt ceea ce mai târziu, după exil, va deveni capital politic.

Agenda de promovare a memoriei revoluției de la 1848 în cadrul vieții politice și sociale are susținere și amploare abia după constituirea statului național. Ziua de 11

⁵ *Ibidem*, p. 232, *passim*.

⁶ *Anul 1848*, t. VI, p. 259-260.

⁷ Robert Gildea, *1848 in European Collective Memory in Europe, in 1848. Revolution and Reform*, New York, Oxford, Berghahn Books, 2001, p. 916-917.

⁸ *Lui C.A. Rosetti (1816-1916). La o sută de ani de nașterea sa. Volum comemorativ închinat de Democrația*, revista cercului de studii PNL, 1916, p. 213-219.

⁹ Gita Deneckere, Bart de Wilde, *(Dis)Remembering the 1848 Revolution in Belgium. How an Important Historical Rupture Got Forgotten*, in Charlotte Tacke, *op. cit.*, p. 65.

¹⁰ *Note intime scrise zilnic de C.A. Rosetti*. Adnotate și publicate de Vintilă C.A. Rosetti, vol. II, 1848-1859, București, Imprimeriile Independența, 1916, p. 77-79.

iunie este caracterizată în presa animată de foștii revoluționari ca “aniversarea învierii noastre naționale”.¹¹ Era apreciat regimul politic liberal care a permis “după unsprezece ani de suferință” să se poată saluta pe “tărâmul românesc și în limba noastră ziua cea sfântă a învierii de la 11 iunie, fără ca cei care o salută să fie împunși cu sulița cazacului, tăiați de sabia turcului, străpunși de sulița austriacului sau uciși moralicește de biciul dorobanțului poliției privilegiaților”.¹² Liberalii radicali se străduiau să facă din aniversarea zilei de 11 iunie o manifestare cu caracter național. Ei solicitau concursul tuturor forțelor politice pentru ca ziua menționată să devină o sărbătoare “nu numai a noastră, nu numai a claselor suferinde, ci a tuturor românilor”.¹³ Rezultatul acestui *lobby* se va vedea destul de repede, după ce, ajuns domnitor al Principatelor Unite, Al. I. Cuza, la sugestia guvernului de a sărbători, în 1860, ziua de 11 iunie 1848, răspunde printr-o depeșă adresată lui D. Bolintineanu: “Aprob din inimă solemnitatea pentru aniversarea lui 1848, zisă a renașterii naționale”.¹⁴ Statul devine, așadar, parțial și numai pentru un singur an, unul din sponsorii aniversării. Anul următor, în 1861, vom avea o complicitate a domnitorului cu aripa radicală a liberalilor în instrumentarea petiției de la 11 iunie, pentru ca, în 1862, manifestările să fie interzise de către Adunare. Statul se va retrage din postura de animator, lăsând evenimentul pe seama inițiativei grupurilor liberale.

Începând din 1859, va fi perioada în care aniversarea revoluției a putut fi dublată și de apariția unor comentarii politice cu largă audiență publică, ce reaminteau obiectivele stabilite de lideri și subliniau faptul că aceștia își urmăreau în continuare îndeplinirea programului. Ieșeau în evidență încercările de a fixa rolul și consecințele evenimentelor de la 1848 în cadrul istoriei naționale, dar mai ales foarte insistentele priviri autocritice. De exemplu, concepția slabei capacități de conducere a revoluției este dezbătută încă din 1861.¹⁵

Memoria revoluției ajunge să joace un rol cheie în momentul în care liberalii radicali devin conștienți că ritmul transformărilor promise de constituirea statului unitar era departe de așteptări, iar unele dintre măsurile considerate esențiale pentru modernizare, reforma electorală și cea agrară, erau blocate de către conservatori. În aceste condiții, foștii revoluționari apelează, pentru îndeplinirea agendei politice, la registrul simbolic furnizat de evenimentele de la 1848, în confruntările politice bucureștene.

Primul punct al strategiei sunt adunările convocate în locurile faimoase, unde s-au petrecut scene emblematice ale evenimentelor de la '48. Câmpul Filaretului, redenumit în toate memoriile revoluționarilor “Câmpia Libertății”, loc în care fusese ars Regulamentul Organic, ajunge să fie instrumentat politic ca o agora în care se putea consulta voința populară.

Valorificarea capitalului simbolic al Câmpiei Libertății începe propriu-zis cu reîntoarcerea unei părți a exilaților la 26 iunie/7 iulie 1857 în țară, obiectiv atins după numeroase petiții la adresa Caimacamilor sau a Comisiei Europene din București. Maria Rosetti descrie primirea într-o scrisoare către o prietenă din Paris, la 5 august 1857: “În tot timpul călătoriei lor li se făcuseră ovațiuni, și la bariera Bucureștilor o mare mulțime îi aștepta cu tinerimea școlărilor în cap, le aruncau buchete de flori, căruța lor fu transformată într-un car triumfal (...). Mai departe, la Câmpul Libertății, chiar în locul

¹¹ “Românul”, 1859, nr. 69, p. 273.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ D. Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în timpul revoluției de la 1848*, în “Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 7, 1992, p. 86.

¹⁵ “Românul”, 1861, 13 iunie, nr. 162, p. 513.

unde acum 9 ani fură duși în lungul lor exil, drapelul tricolor, singurul vestigiu din 1848, salută venirea lor. S-a instalat o grădină (cafenea). Aci fură siliți să coboare din nou. Aci, acea nobilă și sublimă mamă, care a suferit atât de mult, primi pe fii săi, pe Golești”. Fură astfel întâmpinați Nicolae și Ștefan Golescu, D. Dimitrie Brătianu și C.A. Rosetti.¹⁶ Ca și la 1848 există un moment de sfințire.¹⁷ Participarea mulțimii, așa cum este ea relatată de Maria Rosetti, este mai mult decât rezultatul unei organizări festive puse la punct de către simpatizanții pașoptiștilor. La ea aderă “toate elementele societății”: “boerii erau și ei. Bogatul, săracul săteanul”¹⁸; la Giurgiu, “deputațiunile tuturor corporațiilor deteră năvală la prefectura din Giurgiu, unde se coborâse Rosetti”.¹⁹ Cu siguranță, locul Câmpiei revoluției în memoria colectivă era un fapt de la sine înțeles, din moment ce vreme de câțiva ani, articolele de întâmpinare a aniversării revoluției în “Românul”, în iunie, locul numit “Câmpia libertății” era prezentat familiar și ca un loc tradițional de întruniri.

Ziua de 11 iunie era marcată de liberalii radicali mai ales prin organizarea unor adunări populare, abilitatea de a coborî în lumea ulițelor și a mahalalelor stârnind, cum se știe, deseori criticile conservatorilor. La inițiativa lui C.A. Rosetti, a Brătienilor și Goleștilor au loc demonstrativ adunări populare pe Câmpia Libertății, dar și la târgul Oborului.²⁰ La 11 iunie 1861, “cetățeni și popor porniră la Câmpul Libertății”, unde se pregătise “un banchet poporar pentru 2.000 de oameni”.²¹ Festivitățile au durat trei ore, fiind marcate de momente simbolice: “în fundul câmpiei” a fost amplasată statuia ce simboliza România,²² spre ea putând privi ochii a zeci de mii de oameni” îmbrăcați în costume naționale. Ceremonialul s-a inspirat din cel religios, cei invitați oferind mulțimii sărace hrană pentru ca, ulterior, “la picioarele statuii României de la 1848” să asculte discursurile rostite de foști revoluționari: Anton Arion, Cezar Boliac, C.A. Rosetti.²³

O serie de contemporani apreciază că marea demonstrație a liberalilor radicali avea ca scop câștigarea politică a locuitorilor din mahalalele capitalei. Conservator-moderatul Dimitrie Ghica îi scria lui Apostol Arsaki (conservator și antiunionist) că toate acestea erau concepute în scopul influențării și exercitării unor presiuni asupra alegătorilor, tocmai în ziua fixată pentru alegerea membrilor consiliului municipal București.²⁴ Acțiunea liberalilor pare să-și fi atins scopul de vreme ce Dimitrie Ghica va pierde funcția de președinte al Consiliului în noile alegeri municipale, fapt care îl determină să încerce o disculpare în fața aceluiași Apostol Arsaki. D. Ghica aprecia că alegerile nu se soldaseră cu un eșec pentru conservatori, căci eșecul presupune luptă, ori el nu se ocupase de campania electorală, în disprețul aceleiași idei de participare la alegerile deputaților din mahalale, în care “roșii” se profesionalizaseră.²⁵

¹⁶ *Lui C. A. Rosetti, op. cit.*, p. 280-281.

¹⁷ Vintilă C.A. Rosetti, *Amintiri istorice, scrieri adunate și adnotate de...*, București, Biblioteca Românilor, 1889, p. 54, *passim*.

¹⁸ *Lui C.A. Rosetti, op. cit.* p. 281.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ “Românul”, 1861, nr. 17, 26, 27 iunie, p. 562-563.

²¹ *Idem*, 1861, nr. 163-165, p. 517.

²² O statuie a Libertății, sculptată încă din primele zile ale revoluției și pe care Boliac o proslăvise într-o poezie (“*O țigancă cu pruncul său la statuia libertății din București*”, datată 15 iunie 1848), se pare că i-a aparținut lui C.D. Rosenthal, dar care a fost sfărâmată în împrejurările tulburi ale retragerii precipitate din capitală a Guvernului provizoriu sub impactul zvonurilor că o armată turcească urma să treacă Dunărea – vezi detalii în Remus Niculescu, *Începuturile sculpturii statuare românești*, în “*Studii și cercetări de istoria artei*”, nr. 3-4/1954, p. 115.

²³ “Românul”, 1861, nr. 163-165, p. 517.

²⁴ Anastasie Iordache, *Ion Ghica. Diplomatul și omul politic*, București, Editura Majadahonda, 1995, p. 228.

²⁵ *Ibidem*, p. 239.

Însă, marea provocare a acestei aniversări a fost inițierea de către Rosetti a unui comitet central la București pentru subscrierea petițiunii din 11 iunie către domnitor, cerând desăvârșirea Unirii “Moldo-României”.²⁶ Foile trebuiau trimise comisariatelor municipale și în județe. Membrii comitetului erau lideri ai “partidei liberale”: I.I. Melic, Gr. Serrurie, D. Cozacovici, C. Boliac, C.A. Rosetti, Alecu Constantin Golescu, N.T. Orășanu, preot Gr. Musceleanu, Hr. Polihroniad.²⁷ C.A. Rosetti atacă direct în “Românul” pe primul ministru, Barbu Catargiu,²⁸ acuzându-l că nu face nimic pentru definitivarea unirii.

De ceva timp, primul ministru urmărea atent manevrele foștilor revoluționari de la 1848, îngrijorat de destabilizarea situației politice. Într-o scrisoarea către A. Arsaki, din 24 mai 1861, amintește o reuniune conspirativă desfășurată la C.A. Rosetti acasă, apoi, în legătură cu aceasta, despre o mișcare de stradă compusă din elementele cele mai joase.²⁹

Abia în 1866, într-o polemică dintre C.D. Aricescu și “Românul” lui C.A. Rosetti intervine Cezar Boliac, aducând amănunte interesante despre petiția populară din 11 iunie 1861, în care se cerea lărgirea bazei electorale, adică ceea ce Boliac înțelegea atunci prin “votul universal”. Bineînțeles, conservatorii nu erau deloc dispuși să lărgescă dreptul de vot: ar fi însemnat, pe de o parte, să-și submineze baza lor politică, iar pe de altă parte, să o mărească pe cea a adversarilor, liberali de diferite nuanțe. Boliac precizează că textul petiției a fost scris de el însuși și tot el a citit-o în adunarea comemorativă a revoluției. În scurt timp, spune Boliac, petiția s-ar fi acoperit cu 400.000 de semnături din toată țara. Domnitorul Cuza însuși proiecta să o primească cu mare solemnitate,³⁰ însă între timp evenimentele se precipită. Pentru că aniversarea a căpătat caracterul unei manifestări anti guvernamentale, scandalul în Adunare a fost inevitabil. În ședința din 20 iunie, principele George Știrbei a interpelat Guvernul cu privire la înfrunerea făcută pe Câmpul Filaretului și la petiția din 11 iunie către Domnitor, subsemnată acolo, prin care se cerea o reprezentare națională pe niște baze mai largi.³¹ În discuțiile aprinse, s-a amintit că un redactor de la “Românul” și un actor apăruseră îmbrăcați țărănește și citiseră poporului proclamația. Răspunsul lui C.A. Rosetti, directorul de la “Românul”, a fost radical, în stilul binecunoscut, atacând boierii și “dușmanii unirii”.³² În contextul disputelor din Adunare pe marginea problemei agrare, conservatorii vor vota pentru acordarea unui vot de blam guvernului condus de Ștefan Golescu la 22 iunie 1861, printre altele pe motivul că Guvernul îngăduise semnarea unei petiții la 11 iunie 1861, prin care se acuza majoritatea conservatoare din Adunare, la care se adăuga lărgirea bazei electorale. Mai mult, majoritatea conservatoare din Biroul Camerei susținea că mișcarea de la 11 iunie s-a realizat nu numai cu consimțământul și instigațiile, ci chiar cu concursul Guvernului.³³ Ștefan Golescu rămâne la putere până la

²⁶ În 1861, C.A. Rosetti, alături de N. Golescu și I.C. Brătianu, participă la alegeri la colegiul electoral din București. (“Românul”, 1861, nr. 85, 26 mart, p. 277.) Punctul principal al campaniei era desăvârșirea unirii, la care se adăugau alte puncte, “în spiritul principiilor revoluțiunii de la 1789”. C.A. Rosetti a ieșit primul în București, obținând 153 de voturi (“Românul”, 1861, nr. 95, 3-4 aprilie, p. 302).

²⁷ “Românul”, 1861, nr. 167, 16 iunie, p. 527.

²⁸ C.A. Rosetti, *Parlamentarismul Părții Drepte*, “Românul”, 1861, nr. 170-171, 19-20 iunie, p. 538-539.

²⁹ Victor Slăvescu, *Scrisori inedite ale lui Barbu Catargiu, ianuarie-octombrie 1861*, București, Editura Fundației Culturale M. Kogălniceanu, 1942, p. 22.

³⁰ Ovidiu Papadima, *Cezar Boliac*, București, Editura Academiei, 1966, p. 296-297.

³¹ Stelian Neagoe, *Cazul Barbu Catargiu. O crimă politică perfectă*, București, Editura Scripta, 1992, p. 157.

³² “Românul”, nr. 17, 26, 27 iunie, p. 562-563.

³³ Stelian Neagoe, *op. cit.* p. 158.

19 iulie, sfârșitul sesiunii parlamentare, când Dimitrie Ghica preia șefia Guvernului, alături de portofoliul ministerului de Interne.³⁴ Cuza a devenit șovăitor în această situație, constrâns fiind și de guvernul conservator care a urmat. Pentru a evita un nou scandal politic, Domnitorul restrânge ceremonia până la a cere să-i fie înmănată petiția la ora 2 dimineața de către două persoane, între care nici una să nu fie Boliac. În urma protestului lui Boliac, în adunarea comitetului care condusese acțiunea pentru această petiție și a delegaților de județe care aduseseră semnăturile din țară, se ia decizia ca petiția să nu mai fie remisă, ci să fie păstrată la redacția “Românului”, unde Boliac se mai afla încă atunci. În 1866 în luna mai, Boliac îi va cere să depună petiția la Arhivele statului ca document istoric.³⁵ Ecoul petiției de la 11 iunie 1861 nu se stinge nici în lunile următoare. Și în august 1861 are loc o demonstrație țărănească înaintea palatului, cu “petiția de la 11 iunie în proțap” și se iau măsuri militare, dar “vodă, care râdea și el de precauțiile boierilor, când a văzu că-i este palatul mai bine păzit, a ieșit călare, nepăzit de nimic, și s-a preumblat după obiceiul său”, menționează un martor.³⁶

Contextul în care s-a încercat aniversarea revoluției în 11 iunie 1862 era al discuțiilor pe marginea proiectului legii rurale. În fapt, era vorba despre vechiul proiect redactat în 1860 de către Comisia Centrală, de pe poziții clar conservatoare, ce nu prevedea împroprietărirea țăranilor pe locurile care lucrau, – așa cum s-a văzut rezolvarea chestiunii țărănești la 1848, menținându-se așa-zisele “învoieli libere”. Proiectul fusese introdus pe ordinea de zi a Adunării pe 25 mai/6 iunie, iar discuția a fost inaugurată prin binecunoscutul discurs al lui Mihail Kogălniceanu, solicitându-se împroprietărirea țăranimii.³⁷ Ecoul a fost slab, iar primul ministru Barbu Catargiu a oferit o replică extrem de dură, calificând discursul pașoptistului drept “o chimeră ciudată, paradoxală”, o chimeră cu “capul de porumbiță”, trupul de “aspidă” și coada de “șopârlă măglisitoare”. Schimbul de argumente continuă, Kogălniceanu afirmând că boierescul sau claca nu este o chirie pentru lotul muncit de țăran, așa cum apreciau conservatorii, ci o “muncă silnică”. Contraproiectul lui Kogălniceanu întrunește numai 32 de voturi contra față de cele 48 ale conservatorilor și devine clar pentru cele două tabere în cadrul dezbaterilor dintre 2/14 iunie-6/8 iunie că majoritatea va reuși să-și impună varianta de lege.³⁸ În acest context, liberalii apelează la mase, prin fructificarea apropiatei aniversări a 14 ani de la revoluția de la 1848. Printr-o puternică propagandă în “Românul” (4/16 iunie și 5/17 iunie), în care s-a susținut proiectul lui Kogălniceanu pentru împroprietărirea țăranilor “pe pogoanele legiuite”, adică pe pământul lucrat până atunci, se anunță înființarea unui comitet special constituit, menit să organizeze sărbătorirea zilei de 11 iunie. Conservatorii înțeleg imediat că ținta reală a adunării era crearea unei presiuni populare, care să ducă, cel mai probabil, la căderea Guvernului.³⁹

Pe 8 iunie, în ședința Adunării Deputaților, C. Filipescu, “un adept al ordinii”, a interpelat Guvernul în privința unui zvon potrivit căruia “pe Câmpul Filaretului, zis și al Libertății, se organizează pentru ziua de 11 iunie o serbare, care va purta numele se

³⁴ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 230.

³⁵ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 296-297; apud C.A. Rosetti, *Uă desmințire*, în “Trompeta Carpaților”, 1866, nr. 422, din 24 mai, p. 1687.

³⁶ Scrisoare a lui P. Orbescu în Nicolae Iorga, *Mihail Kogălniceanu*, p. 203; apud N Iorga, *Istoria românilor*, vol. IX, *Unificatorii*, București, 1938, p. 370.

³⁷ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Chișinău, Universitas, 1992, p. 138.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 138-139.

serbare națională”.⁴⁰ C. Filipescu aduce aminte că “anul trecut, sub ministerul Golescu, s-a făcut tot la acest loc un banchet, și, fiindcă luase o turnură politică, a atras blamul Adunării asupra aceluși Ministeriu”. Filipescu întreabă dacă de “Ministeriul actual este recunoscută o asemenea serbare și dacă această serbare este națională, ca să știm și noi ce să facem”, cu toate că, el personal, ar dori să înceteze asemenea adunări.⁴¹

Foarte bine informat, Barbu Catargiu declară că asemenea zvonuri au ajuns inițial și la urechile sale, sub aspectul unei simple serbări de bucurie. Însă, cu două zile în urmă, Prefectul Poliției primise o hârtie din partea unei autorități (pe care nu vrea să o numească – prin care acesta este anunțat că se va serba “o aniversară de regenerare a țării”, și cere de la Prefect numai un răspuns de primire a hârtiei, fapt care lui Catargiu i se pare anormal). Se dă citire hârtiei și semnăturilor: A.I. Arion, N.T. Orășanu, Gr. Miculescu, Gr. Heliat, E. Carada. I. Al. Arioan, N.T. Orășanu, Gr. Heliat, E. Carada, I. Ionescu, D. Petrolian, C. Trandafir.⁴²

În Adunare, discuțiile se aprind în jurul principiilor care stau la baza acestui banchet popular organizat de liberali. Conservatorii pretind că o asemenea înștiințare ar fi putut veni numai din partea unei autorități, nicidecum ca adresă a unui grup de persoane. În replică, A.I. Arion, deputat de față, susține că nu trebuia decât să înștiințeze Poliția despre adunările de cetățeni pentru că aceasta era dispoziția din timpul ministerului lui Dimitrie Ghica. Grupul de inițiativă invocă o circulară din timpul Ministerului din timpul lui Dimitrie Ghica, în care se prevede că întrunirile sunt libere, dacă Poliția este anunțată cu 24 de ore înainte.⁴³ Ghica intervine în dispută și nuanțează faptul că circulara dată se referea nu la 11 iunie și, chiar în alte cazuri, ar fi fost vorba de o supraveghere atentă a poliției, pronunțându-se împotriva întrunirii de la Câmpul Filaretului.⁴⁴ Taberele se grupează pro și contra organizării aniversării zilei de 11 iunie. Motivele împotrivirii generale a conservatorilor sunt dezvăluite de Barbu Catargiu. Acțiunile roșilor de la 11 iunie 1861 nu fuseseră uitate. În plen, primul ministru Barbu Catargiu recunoaște că îngrijorarea conservatorilor era provocată mai ales de vâlva care se făcuse în jurul acestei manifestări, amintindu-și că tot aici, un an mai devreme, se subscriesese o petiție către Domn, prin care se cerea modificarea Legii electorale într-un sens mai acomodată agitațiilor de stradă. Catargiu subliniază faptul că adunarea de pe Câmpul Filaretului a degenerat, iar Guvernul a primit vot de blam din partea Adunării, soartă pe care nu vrea să o împărtășească.⁴⁵

Temerile liderului conservatorilor erau justificate mai ales în contextul în care chestiunea rurală se rezolvase într-un sens contrar dorințelor mulțimii, fapt care, teoretic, ar fi putut determina un puternic scandal, mai ales că Adunarea se afla în proximitatea Câmpului Filaretului.⁴⁶ Catargiu amintește, în acest context, de mișcarea țărănilor conduși de Mircea Mălăieru, care veniseră la București să facă niște manifestații pentru ziua de 24 ianuarie 1862, ce au degenerat în manifestații antiguvernamentale. “Voiți să vedeți și d-voastră florile, trandafirii din acele buchete, cu care se găteau să serbeze ziua de 24 ianuarie? N-aveți decât să mergeți la Văcărești și veți vedea că

⁴⁰ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 200.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem*, p. 201.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 203.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ Frederic Dame, *Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avenement des princes indigenes jusqu'a nos jours*, Paris, 1900 (1822-1900), p. 127.

buchetele se compuneau din topoare, cuțite, sulite, ciomege și chiar puști, și îndată veți înțelege ce scopuri nevinovate avea acea serbare!”⁴⁷ Barbu Catargiu, de acord cu majoritatea Camerei, s-a declarat împotriva adunării proiectate, prilej cu care a rostit acel discurs al cărui final va fi privit ca testamentul și programul său politic: “Pacea și odihna e scăparea țării, și voi prefera moartea mai înainte de a călca sau a lăsa să se calce vreuna din instituțiile țării”.

În urma unei asemenea opoziții din partea majorității conservatoare, se votează propunerea generalului I. Florescu de interzicere a aniversării: “Serbarea de la 11 iunie, nefiind hotărâtă de nici un corp legiuitor ca sărbătoare oficială, Guvernul va îngriji prin orice mijloc de a menține buna ordine. Guvernul nu va tolera niciodată ca unii indivizi să vie a se constitui în comitete și a trata cu autoritățile”.⁴⁸ Episodul asasinării lui Barbu Catargiu schimbă datele problemei. Ea a echivalat cu decapitarea grupării conservatoare, care două săptămâni mai târziu renunță la guvernare și conduce la înmormântarea de facto a legii rurale. Deși proiectul de lege al majorității a fost votat, la 11/23 iunie, cu 62 de voturi pentru și 35 contra, el n-a putut fi aplicat. Domnitorul era împotriva, fapt comunicat Adunării în mesajul de închidere a Camerei pe 23 iunie/5 iulie și confirmat mai apoi prin faptul că n-a sancționat legea; probabil o aplicare a ei, ar fi însemnat mari tulburări în lumea satelor.

Kogălniceanu, ca reprezentant al pașoptiștilor, va recepta votul de pe 11 iunie ca pe un afront adus ideilor revoluției de la 1848: “(...) legea votată în Cameră în ziua de 11 iunie, ca batjocură a aniversării zilei când mișcarea națională din București a decretat marile principii politice și sociale, declamate de poporul român; că era prin urmare moartă în însăși ziua nașterii sale au înțeleo- o înșiși miniștrii care au urmat ministerului lui Barbu Catargiu... Ei n-au cutezat să o supună sancțiunii Domnești”.⁴⁹ Negreșit, adaugă Kogălniceanu, în comunicatul “Monitorului Oficial” din 11 mai 1864, după lovitura de stat de la 2 mai, “că nu aș fi cerut sancțiunea domnească la un proiect, ale cărei temelii eu și cu toți liberalii de orice nuanțe le-am combătut cu toată energia, într-un șir de 16 ani neîntreruți (1848-1864)”.⁵⁰

Evenimentele din iunie 1862 au tras o cortină de tăcere peste manifestările foștilor revoluționari. Abia într-un comentariu din 10 iunie 1864 se exprima regretul că și de această dată liberalii serbau declanșarea revoluției “tot singuri”.⁵¹ Măine se împlinesc 16 ani și națiunea n-a putut încă să serbeze acea zi a reînvierii pe Câmpul Libertății întrunită întreagă în jurul tribunei sale libere și fără nici o piedică, fără nici un jandarm”.⁵²

Într-un context puțin previzibil, după 11 februarie 1866, foștii revoluționari pașoptiști recurg la binecunoscuta Câmpie a Libertății pentru a convoca adunarea în care să se explice mulțimii necesitatea prințului străin.

În fruntea cunoscutei acțiuni de aducere a principelui străin s-au aflat cei mai mulți dintre fruntașii Revoluției de la 1848,⁵³ percepuți ca atare de contemporani. Iată

⁴⁷ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 204.

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ Lui C. A. Rosetti. *O biografie critică de A. Ștefănescu Galați*, p. 36.

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ “Românul”, 1864, 10 iunie, p. 511.

⁵² *Ibidem.*

⁵³ Notă aparte între foștii capi ai revoluției de la 1848 face Ion Heliade Rădulescu, care inițiază, cu asistența apropiaților, ziarul “Legalitatea”, reprezentând, spune el, “credințele și convicțiunile celor care au adoptat și susținut Constituțiunea de la 1848; vezi N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, *Întregitorii*, București 1939, p. 24.

cum i se prezintă situația lui Barbu Știrbei:⁵⁴ “Guvernul din București e alcătuit astăzi din Haralambie (...) Haralambie e astăzi sub influența lui Rosetti și Brătianu. Ei țin firele evenimentelor. Amândoi sunt străbătuți de principiile lui Michelet, lui Louis Blanc. Sunt revoluționari în suflet; nu cunosc decât istoria Franciei de la 1793 la 1800. Amândoi sunt atinși de virusul revoluționar, virus din care nu se tămăduiește cineva niciodată. Ultimele evenimente de la București au arătat că sunt experți în conspirație.”⁵⁵

Plebiscitul programat de locotenența domnească s-a desfășurat între 31 martie/12 aprilie–8/20 aprilie 1866. La 3/15 aprilie 1866, Brătianu participă la marea întrunire pe Câmpia Libertății. Aici, în cadrul unei comemorări desfășurate după ritualul religios (moaștele Sf. Dumitru sunt luate de la Mitropolie și arătate poporului), Brătianu ține o cuvântare de la o tribună sfințită de un episcop, stăruind în fața poporului asupra motivelor pentru care trebuia sprijinită candidatura Hohenzollern, în contextul unei vizibile simpatii populare pentru fostul domnitor A.I. Cuza.⁵⁶ Într-un mod neașteptat, a fost prezent și beizadeaua Dimitrie Ghica, care a ținut un discurs.⁵⁷ Momentul va fi evocat în Parlament în iunie 1875 de către principele Dimitrie Ghica drept “o adunare publică la Filaret” de peste 50 de mii de oameni, organizată de liberali radicali în 1866 cu scopul de a explica maselor conjunctura politică creată de răsturnarea lui Cuza.⁵⁸ În același an, George Brătianu, liberal-moderat, sublinia preocuparea liberalilor radicali de a menține un contact direct cu o serie de elemente populare îndeosebi din capitala țării.⁵⁹ Inedita revenire în atenție a locului consacrat de '48, într-un context care nu promitea nici un fel de comemorare, ci era dictat de o acțiune politică contra timp – plebiscitul pentru prințul străin –, marchează o fază nouă în care intră utilizarea bunurilor simbolice revoluționare. Ele nu mai aparțin exclusiv foștilor revoluționari, fiind acceptate și folosite de către personalități care, la 1848, dar mai ales după aceea, au acționat constant împotriva ideilor revoluției.⁶⁰

În 1867, Guvernul nu mai sărbătorește 11 iunie. Noul regim, alături de foștii revoluționari de la '48, convertiți majoritatea la sprijinirea și consolidarea regimului monarhiei constituționale, nu mai vedeau în 1848 o sursă de legitimare politică zgomoasă sau un pretext pentru alte acțiuni, în linia celor de contestare politică. Boliac surprinde uitarea în care a căzut 1848 și ia atitudinea publică în fața acestei tăceri: “Fie mărită și glorificată în secolii, precât vor trăi românii, ziua de 9-11 iunie a anului 1848! Astăzi, această zi sfântă și mare, legiuită de prima zi de sărbătoare a națiunii române (...) astăzi 9-11 iunie nu se mai serbează. Nici o vorbă în Monitor, nici o ceremonie, nici bisericească, nici laică; și suntem reduși, noi ortodocșii lui 1848, să serbăm ziua renașterii noastre cu porțile și ușile închise.”⁶¹ Nedumerirea lui Boliac pare îndreptățită dacă avem în vedere că primul ministru era pe atunci Costache Crețulescu, vechiul său prieten, iar ministru de interne nimeni altul decât Ion Brătianu. Dar foștii revoluționari nu mai aveau motive să mobilizeze mulțimile, în aniversări publice pline de agitație politică, atât timp cât cele mai importante puncte ale programului de la 1848 se

⁵⁴ Gheorghe B. Știrbei, *Feuilles d'automne et feuilles d'hiver*, I, Paris, 1916, p. 282-283.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ T.W. Ricker, D. Litt Oxon, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, (1856-1866)*, București, 1940, p. 655.

⁵⁷ Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza*, Paris, 1930, p. 327, 349.

⁵⁸ “Monitorul Oficial”, nr. 128 (1875), p. 2859.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 126 (1875), p. 2809.

⁶⁰ A se vedea nota 4.

⁶¹ *Revista interioară*, în “Trompeta Carpaților”, 1867, nr. 487, 26 ianuarie, p. 1945; apud Ovidiu Papadima, Cezar Boliac, *op. cit.*, p. 306.

atinseseră. În rândul lor domnea, mai degrabă, atmosfera bilanțului. De altfel, detașat ca niciodată, “Românul” lui Rosetti privea tocmai din această perspectivă absența manifestărilor: “Negreșit c-au trebuit oarecare suferințe și oarecare lupte pentru ca să se smulgă din rădăcini chiar edificiul cel vechi și instituțiunile noi, o societate nouă să-și ia locul său; luptele însă și suferințele au fost mici, foarte mici în comparație cu ceea ce am avut dobândit și nebunii de la 1848 avură fericirea cea mare, rară și încă unică în istoria lumii, ca să facă în timp de 19 ani cea mai deplină revoluțiune politică și socială, să vază programa lor îndeplinită în toate puncturile și încă complinită prin întrunirea ambelor Principate.”⁶²

⁶² “Românul”, 1867, p. 481; apud N. Adăniloaie, Dan Berindei, *Revoluția de la 1848 în Țările Române. Culegere de Studii*, București, Ed. Academiei, 1974.